

Наталија Радивојевић Ковачевић*

Министарство одбране, Сектор за политику одбране

Хатица Бериша**

Школа националне одбране, Универзитет одбране

Срђан Згоњанин***

Министарство одбране, Универзитет одбране

ПРОЈЕКЦИЈА МОЋИ У ДОБА НЕСТАБИЛНОСТИ: СТРАТЕШКО ОДВРАЋАЊЕ ПО РУСКОМ МОДЕЛУ

Сажетак

Рад истражује еволуцију руског концепта стратешког одвраћања од Хладног рата до савременог сукоба у Украјини. Циљ истраживања је да се анализира како се мењала руска нуклеарна и војна доктрина, да се идентификују главне фазе у развоју руске стратегије одвраћања и војне политике, као и да се покаже како се концепт одвраћања трансформисао у мултидимензионални инструмент националне безбедности. Уз коришћење метода анализе садржаја и компаративне анализе, рад пореди руску стратегију са западном (пре свега америчком) парадигмом. Резултати показују да је руски модел одвраћања значајно проширен и укључује не само традиционално нуклеарне и конвенционалне компоненте, већ невојне, сајбер, економске и идеолошке инструменте. У раду се закључује да одвраћање у руском контексту превазилази класичну

* Имејл адреса: radivojevic.natalija@yahoo.com.

** Имејл адреса: hatidza.berisa@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0002-9432-5273.

*** Имејл адреса: srdjanzgonjanin007@gmail.com.

дефанзивну функцију и постаје активан елемент пројекције моћи у нестабилном глобалном окружењу.

Кључне речи: стратешко одвраћање, нуклеарно оружје, руска војна доктрина, Руска Федерација, савремени сукоб, САД, геополитика.

УВОД

Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века, светска политичка сцена доживела је дубоке промене које су из корена преобликовале безбедносну архитектуру Европе и света. Завршетак Хладног рата, распад биполарног система и коначни слом Совјетског Савеза означили су не само крај једне епохе, већ и почетак процеса трансформације унутар међународног поретка. Уместо равнотеже страха и паритета снага, наступила је ера униполарности, у којој су Сједињене Америчке Државе задржале позицију водеће глобалне силе, при чему су традиционални механизми одвраћања привремено изгубили свој централни значај у стратешком размишљању.

Истовремено, постсоцијалистички простор пролази кроз дубоке политичке, економске и друштвене преображаје. Док су земље Централне и Источне Европе постале полигон за западне инвестиције и модел економске либерализације, бивше совјетске републике, а нарочито Руска Федерација, суочиле су се са институционалном нестабилношћу, демографском кризом и стратешким губитком статуса глобалне силе. Управо у том контексту, стратешко одвраћање се постепено рехабилитује као инструмент повратка Руске Федерације на светску безбедносну и политичку сцену те постаје поново један од кључних елемената националне безбедности и глобалне стабилности.

Током Хладног рата, стратегије одвраћања биле су у највећој мери дефинисане нуклеарним арсеналима и политиком „равнотеже страха” између супротстављених блокова. Међутим, крај биполарне поделе света није довео до нестанка безбедносних дилема, већ је отворио нове просторе нестабилности у којима су доминирали асиметрични изазови, хибридне претње и ерозија класичних правила међународног поретка. У том смислу, Руска Федерација,

као наследница совјетског војно-стратешког наслеђа, настоји да реконцептуализује и прилагоди своју политику одвраћања савременим условима, при чему се традиционална ослонац на нуклеарне капацитете допуњује новим облицима војне, политичке и технолошке моћи.

Овај рад се бави еволуцијом руског концепта стратешког одвраћања, полазећи од почетака у совјетској ери, преко прелазних фаза током деведесетих, па све до савременог периода обележеног конфронтацијом са Западом, посебно након 2014. године и актуелног рата у Украјини. Предмет рада обухвата анализу теоријских основа и доктриналних развоја руске стратегије одвраћања и војне политике, као и компарацију са западним (пре свега америчким) концептуалним приступима, са циљем да се осветли карактер, специфичности и трансформације овог стратешког инструмента.

Истраживање се ослања на анализу званичних стратешких докумената, војно-доктринарних текстова, као и релевантне научне и аналитичке литературе, са намером да се покаже да се руски модел одвраћања током последње две деценије значајно удаљио од своје искључиво нуклеарне основе. Он данас подразумева шири спектар средстава – од класичних и савремених војних капацитета до невојних инструмената, сајбер операција, информационог утицаја и економско-политичких механизма притиска. У том смислу, руска концепција одвраћања престаје да буде искључиво дефанзивни механизам и постаје активни инструмент пројекције моћи, обликовања стратешког окружења и одржавања позиције глобалног актера у динамичној и често непредвидивој безбедносној реалности.

ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ФОРМУЛИСАЊУ СТРАТЕШКОГ ОДВРАЋАЊА

Државна одбрамбена политика Руске Федерације данас се заснива на принципима адекватне употребе националне моћи: асиметричности и превентивности, приоритету невојних и индиректних акција над директним, ослањању на стратешко и регионално одвраћање (Semčenkov 2016, 54–60). Стратешко одвраћање као елемент државне одбрамбене политике Руске Федерације формира се на основу војне доктрине државе, стратегије националне безбедности у сектора одбране, програма развоја и

пренаоружавања врста и родова војске (Эрнстовна и Скуридин 2017). Можемо истаћи да са руског становишта одвраћање означава употребу претњи, понекад праћених ограниченом, или потпуном употребом силе, са циљем: а) одржавања *status quo* („одвраћање” на језику Запада), б) промене *status quo* („принудити” на западном језику), в) обликовања стратешког окружења у оквиру међусобне интеракције са другим стратешким факторима и г) спречавања ескалације или довођења до деескалације (Adsamsky 2019).

Стратешко одвраћање је теоријски покушај да се схвати широк спектар алата безбедносне политике које Руска Федерација развија и користи. Такође се може користити као аналитичко средство за посматраче да објасне актуелну руску политику и изјаве. Да би се јасно и у потпуности схватио руски концепт стратегије одвраћања и да би се разумела разлика у односу на амерички еквивалент, мора се имати у виду да руски језик нуди два термина релевантна за енглеску реч и концепт *deterrence* - „одвраћање”. Први је термин „сдерживание” (*restraining, keeping out, holdingback*), што буквално значи *обуздавање, задржавање* или *суздржавање*, док је други термин „устрашение” (*intimidation*), што буквално означава *заstraшивање* (Trofimenko 1980, 33). Само термилошки посматрано, руски концепт одвраћања је у старту шири од западног, прво због језика, а друго, јер је у последњих неколико година доживео експанзију и удаљио се од традиционално нуклеарног одвраћања. Заправо, руски термин *устрашение* је везан за нуклеарну способност и нуклеарне претње, што је била пракса у поступању САД за време Хладног рата – „одвраћање путем заstraшивања” (Hines, Mishulovich and Shull 1995). Док термин *сдерживание* Руска Федерација превасходно користи за описивање своје актуелне (војне) политике.

Према речима председника Руске Федерације, Владимира В. Путина, смисао стратешког одвраћања и стратегије националне безбедности Руске Федерације и читаве руске политике је спасавање људи, повећање људског капитала као главног богатства Руске Федерације и с тим у вези, сви су њихови напори усмерени на подршку традиционалним вредностима и породици, демографским програмима, унапређењу животне средине, здравља људи и развоју образовања и културе (Путин 2016). Такође, у новембру 2017. године у Сочију, председник В. В. Путин изразио је суштину руске одбрамбене политике истакавши да је потребно „обезбедити

загарантовано стратешко одвраћање, а у случају потенцијалне спољне претње, његову ефективну неутрализацију” (Евгенјевич и други 2019).

Тренутно, у руској литератури и званичној доктрини нема једне званичне дефиниције, али се мање-више најчешће наводи да је стратешко одвраћање скуп мера за спречавање и одбијање агресије које обухвата неколико везаних аспеката (Подберезкин 2016, 278–287). Такође, не постоји ни коначан списак делова овог концепта нити начин како они тачно треба да функционишу, већ постоји сплет идеја и сугестија о томе како предметни концепт треба свеукупно да функционише. Концепт је још увек у развоју (Sivkov 2015), о њему се дискутује и расправља, али негде најшире прихваћено је његово дефинисање кроз војно-енциклопедијски речник Министарства одбране Руске Федерације. Предметни речник дефинише стратешки концепт као „координисани систем војних и невојних (политичких, идеолошких, научно-техничких, дипломатских, правних, економских и других) мера које се предузимају узастопно или истовремено... у циљу одвраћања војних акција које наносе штету стратешког карактера... стратешко одвраћање је усмерено на стабилизацију војно-политичке ситуације... ради утицаја на противника у унапред одређеним оквирима, или при деескалацији војног сукоба... Објекти на које треба утицати путем стратешког одвраћања могу бити војно-политичко руководство и становништво држава потенцијалног противника (или коалиција држава)... Мере стратешког одвраћања спроводе се континуирано, како у мирнодопским тако и у ратним условима” (Military-Encyclopaedic Dictionary of the Russian Ministry of Defense n.d.).

Свакако да је најбитнија сама концептуелизација теоријског приступа стратешком одвраћању, односно стављање теоријских одредница у функцију њене стварне намене кроз различите приступе и доктринарно-нормативне пројекције у пракси.

РУСКИ КОНЦЕПТУАЛНИ ПРИСТУП СТРАТЕШКОМ ОДВРАЋАЊУ

Стратегија одвраћања има дубоке корене у руској политичкој и војној мисли и представља посебно, кроз историјске факторе, геополитичке изазове, теоријске основе и актуелне безбедносне ситуације, обликован стратешки концепт. За разумевање руског

становишта предметних елемената неопходно је упознати се са основним приступом стратешком одвраћању, али и укратко га упоредити са сличним концептима у стратегији Сједињених Америчких Држава.

Примена теорије одвраћања, која је настала и развијала се после Другог светског рата, за време Хладног рата, са појавом нуклеарног оружја, у периода када су се Сједињене Америчке Државе и Совјетски Савез борили за превласт и утицај у читавом свету, довела је до равнотеже арсенала две велесиле. Паралелно са јачањем совјетског режима и контроле над новоосвојеним и ослобођеним територијама, САД су интезивно радиле на ширењу свог утицаја кроз економске и политичке реформе у Западној Европи и мада су обе силе имале импозантне војне формације, на сцену је ступило нуклеарно оружје које је означило почетак новог начина ратовања (Pikler 2023). Управо поседовање и могућност употребе нуклеарног оружја претило је да ескалација супарништва две силе заувек измени слику света који познајемо, али и да по последицама надмаши све раније сукобе. С тим у вези, да 'хладни' рат не би постао 'врели' и да у случају нуклеарног сукоба нападајућа, али и страна која се брани не би биле уништене, на иницијативу САД започело се са спровођењем политике одвраћања.

Завршетком Хладног рата и нуклеарним разоружавањем кроз потписивање различитих међународних споразума интересовање ка стратегији одвраћања је спласнуло. Међутим, ситуација се знатно изменила у последњих неколико година када је суспендован Споразум о нуклеарним снагама средњег домета (*The Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (INF)*)¹ почетком 2019. године (Lunn and

¹ Реч је о уговору о контроли наоружања између ССР и САД, који су потписали совјетски генерални секретар Михаил Горбачов и амерички председник Роналд Реган 8. децембра 1987. године, а који је забранио све нуклеарне и конвенционалне балистичке ракете, крстареће ракете и бацаче ракета кратког и средњег домета. У октобру 2018. године председник САД Доналд Трамп је објавио да се САД повлачи из споразума, а током фебруара 2019. године су исти и формално и суспендовале. Према речима председника Трампа, до суспензије је дошло због руског непоштовања споразума, јер је Руска Федерација прекршила споразум развијањем и размештањем крстареће ракете средњег домета (ССЦ-8 - Новатор 9М729). Поред тога, још један разлог за повлачење САД била је тежња супротстављања кинеском нагомилавању оружја у Пацифику, као и чињеница да НР Кина није била потписница предметног уговора (Pengelly 2018; Sanger and Broad 2019; Borger 2018).

Williams 2019) и пред истек Новог споразума о смањењу стратешког наоружања (*New Strategic Arms Reduction Treaty (New START)*)², али и због појаве нових играча на светској сцени који поседују нуклеарно оружје, где се пре свега мисли на Народну Републику Кину (Lunn i Williams 2019). Поред тога, савремене конфликте све чешће карактерише агресивно сајбер и хибридно ратовање те је преко потребно наћи баланс између нових великих сила, нових имаоца нуклеарног оружја и нових метода ратовања, а све у циљу очувања глобалног мира и стабилности те стратегија одвраћања и војна политика поново су у фокусу у читавој међународној заједници, а пре свега у војним доктринама великих сила.

У америчкој доктрини фокус концепта одвраћања је више усмерен на позитивно становиште, односно на демонстрацију војне моћи и способности да се изведе ефективан војни удар у сваком тренутку. Министарство одбране САД одвраћање види као „спречавање акције због постојања кредибилне претње неприхватљивог противдејства и/или уверења да су трошкови предузимања акције већи од очекиване користи” (Pikler 2023). Ефикасно одвраћање захтева капацитете, вољу и способност комуникације како би се супротставили непријатељским акцијама кроз претњу забраном или казном, што и чини основ америчке теорије одвраћања (Driver 2019). Америчка војна доктрина се претежно базира на превентивној употреби војне силе у циљу спречавања појаве нових претњи и на брзој пројекцији војне моћи (било да се ради о хибридним операцијама, сајбер нападима или да је реч о конвенционалним ратовима).

Преко 50 година конвенционално и нуклеарно одвраћање је централна компонента безбедности САД које покушавају да спрече свеопшти рат при постизању својих стратешких циљева. Као што је истакнуто у кровним стратешким документима попут Националне војне стратегије из 2018. године (*The 2018 National Military Strategy*), САД настоје да задрже превласт у свим доменама ратовања у циљу минимизације потребе за нуклеарним одговором и одржавањем превентивне стратегије одвраћања (*Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America*).³ Последично,

² Нови СТАРТ ограничава број стратешких нуклеарних бојевих глава које САД и РФ могу распоредити. Видети (Aljazeera 2023) и (Reif 2020).

³ Национална војна стратегија САД за 2018. описује мапу пута како ће здружене

фокус САД-а је на комплексном одвраћању које подразумева све домене војне моћи (копнене, ваздухопловне, поморске и космичке снаге), али и економске и политичке попут санкција и дипломатског притиска.⁴

Са друге стране, руски поглед на стратегију одвраћања традиционално се ослања на јак нуклеарни арсенал, који се сматра основним елементом за одвраћање од претњи регионалног и рата великих размера и за разлику од америчке проактивности и превентивне употребе војне силе, руска стратегија подразумева одговор на актуелне претње. Нуклеарно одвраћање представља један од камена темељаца руске војне политике, а историјски се ослања на теорије развијене у доба Хладног рата, када је СССР користио нуклеарно оружје, које се увек одржава на довољном минималном нивоу, као средство за заштиту националних интереса, али и превасходно за спречавање нуклеарног напада од стране САД и њених савезника (Сергејевич 2016). За разлику од америчке, руска стратегија одвраћања је усмерена на негативно одвраћање и подразумева употребу нуклеарног оружја као крајњу меру.

Постоје теоретичари који истичу да је руска стратегија нуклеарног одвраћања заостајала за својим аналозима у САД још од времена Хладног рата и да у руском војно-стратешким лексикону термин „одвраћања” није био „легитиман” скоро до краја 90-их година прошлог века (Савелјев 2008). Њихови радови се базирају на чињеници да је због погоршања својих конвенционалних капацитета у том периоду Совјетски Савез био принуђен да се ослања на стратегију одвраћања (посебно на нуклеарно одвраћање) због обуздавања безбедносних претњи.

Наведено се чини тачним, посебно анализирањем руске теорије и мисли, нарочито након распада Совјетског Савеза, евидентан је посебан допринос и развој домаћег концепта одвраћања које су дале истраживачке организације Министарства одбране Руске Федерације и војно-индустријског комплекса Руске

снаге бранити отаџбину и задржати своју конкурентску предност да би одвратиле конкуренте и победиле противнике, било да су конкуренти велике силе попут НР Кине и Руске Федерације, или други безбедносни изазови, сада и у будућности. Имплементација предметне стратегије је заснована на стратешким оквирима, инпутима са терена и проценама сениор лидера. Видети (The Department of Defense 2018) и (Joint Chiefs of Staff 2018).

⁴ Према мишљењу (Sagan, Waltz 2003; Kroenig 2018).

Федерације. Нови војно-политички услови натерали су Руску Федерацију да модернизује концепт нуклеарног одвраћања.

Несумњиво, спрега руског нуклеарног оружја и њеног статуса велике силе довела је до ситуације у којој је сваки развој догађаја који би могао да поткопа руско одвраћање сматран подривањем позиције Руске Федерације у свету (Rožansky 2013, 295–342). Кардиналне промене у међународној војно-политичкој ситуацији, као што је технолошки развој и западне војне интервенције и агресије, наметнуле су преиспитивање улоге совјетског/руског стратешког наоружања у глобалном и регионалном одвраћању (Sobolevskii, Protasov and Sukhorutchenko 2014, 9–27). Као последица такве позиције, током XXI века, одвраћање је дошло у први план руске стратешке мисли – са фокусом на максимизирању корисности расположивих алата.

Од периода Хладног рата, са посебним фокусом на период од 1990-их па до данашњих дана идентификовано је неколико фаза у руској војној доктрини по питању стратегије одвраћања. Прва фаза која је обележила руску теорију претежно се бавила питањима одговора на демонстрације америчких ваздушних снага и способности прецизног удара током 1990-их и како одвратити конвенционалне претње нуклеарним оружјем уз премошћавање сопствених умањених конвенционалних способности. Овај период у руској војној доктрини су западни теоретичари означили као појаву теорије деескалације током 1999. године када је Руска Федерација требало да нађе начин да искористи сопствене нуклеарне капацитете на најефикаснији могући начин против САД-а (Arkadij, Levšin and Sosnovski 1999, 3–7).

Већ почетком 2000-их Руска Федерација је нашла начин да ојача своје конвенционалне способности и ушло се у другу фазу. Руска доктрина на прелазу из XX у XXI век повезивала је одвраћање са деескалацијом, кроз концепт „ескалације до деескалације” или „проширеног одвраћања” (Ball 2022). Што је значило да ако би Руска Федерација или њени интереси били подвргнути нуклеарном нападу који се не би могао одбранити конвенционалним средствима, дошло би до „деескалације” сукоба извођењем ограниченог нуклеарног удара (Sokov 1999). За Запад би то била директна ескалација, а за Руску Федерацију та ескалација би била привремени корак према деескалацији. Такву руску војну политику, Запад је окарактерисао као тешку за супротстављање,

јер је директно ограничавала западне акције и тежње за глобалном доминацијом (Giles 2022). Комбинацијом нуклеарних и конвенционалних способности у циљу ефикаснијег одвраћања конвенционалних и нуклеарних претњи заједно, руска стратегија је у овом периоду успела да стратешко одвраћање постане уобичајен приступ у руским размишљањима и деловањима (Krejdin, Protasov and Yegorov 2009; Matvichuk and Khryapin 2010).

Наредна фаза је примећена током 2010. године, када долази до проширења руског размишљања на ненуклеарне и невојне компоненте (Poletayev and Alferov 2015; Khamzatov i Baluyevskiy 2014). Руска војна доктрина у овој фази разматра ограничену ефикасност нуклеарног оружја у одвраћању од поменутих претњи и изражавањем сумњи према нуклеарном одвраћању доприноси стварању свеобухватнијег концепта који ће Руској Федерацији понудити и обезбедити више од нуклеарних опција за спречавање и обликовање сукоба (Bogdanov and Chekinov 2012, 11–20).

С тим у вези, руска стратегија одвраћања и војна политика се интезивно развијају и у складу са геополитичким изазовима надограђују како би се суочиле са савременим безбедносним проблемима и ситуацијама. На том путу, издвојила су се три изазова као главна. Први се свакако тиче будућег америчког војно-технолошког напретка и могућности подривања стратешке нуклеарне снаге Руске Федерације. Као други, често се наводи низ невојних претњи руској безбедности попут претњи на бази економских ресурса и политичке кохезије Руске Федерације, као и претње у информативној и културној сфери (кампање дезинформације и фалсификовање историје од стране страних влада). Оба изазова тесно су повезана са трећим, који руски теоретичари називају изазовом природе модерног ратовања, или ратовањем „нове генерације” (Bogdanov and Chekinov 2012, 11–20), где све више превагу и победу детерминишу невојна средства која терају Руску Федерацију да креативно размишља и да пронађе нове начине за супротстављање и одвраћање (Bruusgaard 2016).

Имајући у виду наведено, али и геополитичке приоритете и војне парадигме, нема сумње да Руска Федерација на основу своје географске позиције и историјског искуства, приоритетно поставља заштиту својих граница, али и успоставу континенталне стабилности. Она недвосмислено ставља акценат на јачање своје одбрамбене способности, нарочито у погледу нуклеарног

одвраћања, конвенционалних војних капацитета, али и војног присуства у регионима од стратешког значаја (Кавказ, источно Средоземље и Средња Азија).

Последично, Руска Федерација је развила концепт „стратешке стабилности” који обликује њену стратегију одвраћања. Према руској војној доктрини, овај концепт означава да ниједна држава не може да стекне толико велики војни потенцијал да би могла успешно да оствари стратегијску доминацију или да изведе превентивни напад без адекватног и одговорног контраудара. Према наводима Министарства одбране Руске Федерације, предметни концепт не одражава само физичку моћ, већ и уверљивост претње, као и развој напредних система наоружања који подразумевају ракетне системе одбране и хиперсоничне ракете (Ministarstvo odbrane Ruske Federacije 2014).

Западни аналитичари сматрају да Руска Федерација развојем напредних система наоружања планира операције „хибридног ратовања” против САД и НАТО чланица (за шта често наводе операцију у Украјини и одвраћање НАТО-а од задирања у руске безбедносне интересе), док руски аналитичари хибридни рат сматрају западном конструкцијом (Charap 2015) и фокусирају се на далеко шири концепт стратешког одвраћања. Заправо, стратешко одвраћање је аутохтони концепт који обухвата оно што неки од аутора називају руском „доктрином хибридног ратовања”, „нуклеарном ивицом” и „способношћу за принуду у више домена” (Lanoszka 2019). За руску војну доктрину, овај концепт је замишљен далеко шире од традиционалног западног концепта одвраћања и пресудан је за анализу актуелне и будуће безбедносне и руске одбрамбене политике (President of the Russian Federation 2010; President of the Russian Federation 2014). Он обухвата офанзивна, дефанзивна, невојна, нуклеарна и ненуклеарна средства одвраћања који ће се примењивати и за време рата и у миру чинећи комбиновану стратегију обуздавања, принуде и одвраћања, која користи сва расположива средства која одвраћају од сукоба или воде доминацији над сукобом, а све у намери очувања руских безбедносних интереса.

Овако схваћен концепт стратешког одвраћања у Руској Федерацији доводи у питање устаљено западно становиште да традиционално нуклеарно оружје има централни значај у руској стратегији одвраћања и војној политици и подстиче на разматрање нових механизма и средстава војних и невојних којима ће

Руска Федерација утицати на потенцијалне противнике. Такође, поставља се и питање шта званична документа Руске Федерације подразумевају под „руским стратешким циљевима и одбрамбеном политиком коју реализују применом стратешког одвраћања” (President of the Russian Federation 2014).

Овако постављен руски концепт одвраћања чини се прилично екстензивним и универзалним, јер настоји да одврати све врсте претњи коришћењем свих расположивих алата и средстава. Он представља оквир за формулисање и спровођење руске стратегије и политике усмерене на елиминацију претњи свих врста и на свим нивоима. Тачније, није реч само о одвраћању, већ о комплетном и свеобухватном руском приступу постизања циљева своје политике кроз координисану употребу различитих средстава, а уз најширу могућу превенцију рата у савременој ситуацији. Управо та свеобухватност је прва од карактеристика руског концепта стратегије одвраћања од најранијих дана и оно што га чини јединственим (Bruusgaard 2016).

Друга карактеристика актуелног руског концепта одвраћања јесте његова континуираност која служи да покаже његову функционалност у миру и рату, од самог почетка непријатељства, па све до евентуалне масовне употребе нуклеарног оружја. Руско становиште подразумева да претње треба обуздати и одвратити и то не само пуким постојањем способности, већ и конкретном и активном употребом континуираног противдејства, тј. супротстављањем растућем утицају противника на руској периферији. Било да је Руска Федерација у стању мира или рата, све опције и сва средства су увек на столу, непрекидно, а њена демонстрирана или декларисана готовост да их користи брише разлику између та два стања и то чини њену политику јединственом.⁵

Трећа карактеристика и јединственост руског концепта одвраћања је свакако његово комбиновање логике одвраћања и принуде кроз његову континуирану улогу у рату. Традиционална перцепција налаже да ако избије сукоб – одвраћање није успело. Руска доктрина ту одлази корак даље дефинишући да предметни концепт наставља да функционише „у временима рата на спречавању

⁵ Западни доносиоци одлука праве разлику између стања мира и рата и сходно томе праве разграничење које дефинише које су политичке опције доступне и за употребу.

ескалације, обезбеђивању деескалације или брзом окончању сукоба под условима прихватљивим за Русију” (Russian Federation Ministry of Defense 2015). Суштина је да руски концепт тежи да активније утиче на ратне прорачуне кроз демонстрирање руске спремности да употреби мере принуде, јер потреба за демонстрирањем способности принуде повећава се како се смањује деструктивност средства/ средстава одвраћања. У конкретном случају чиста деструктивност нуклеарног оружја подразумева да је његово постојање довољно за одвраћање, док у случајевима невојних и нуклеарних средстава она морају да буду демонстрирана како би противник био одвраћен (Adamsky 2015).

Имајући у виду наведено, јасно је да је руски концепт стратешког одвраћања скуп термина који се користи да опише све од следећег: активности усмерене на обуздавање било какве претње од материјализације против Руске Федерације; активности усмерене на одвраћање сваке директне агресије против Руске Федерације; и, на крају, активности усмерене на приморавање противника да у конфронтацији попусти условима које диктира Руска Федерација (Bruusgaard 2016).

Руска стратегија није статична, већ се развија у складу са променама у међународној заједници и према геополитичким приликама и представља композитан процес који одражава потребу за балансирањем традиционалног нуклеарног одвраћања са новим, напредним технологијама, подразумева више различитих аспеката и захтева интеграцију различитих средстава и потенцијала. Одроз оваквог схватања концепције одвраћања видљив је у руској стратегији у контексту кризе у Украјини и сукоба са НАТО пактом, а руски званичници врло често истичу да је одвраћање главни принцип у војним односима са Западом и да ће се било каква агресија против Руске Федерације третирати као акција која изазива општи рат. У складу с тим, руска војна доктрина наставља да се развија као еволуција њених стратешких интереса, где одвраћање игра кључну улогу у очувању безбедности и стабилности на националном и глобалном нивоу.

ПРОМЕНЕ НУКЛЕАРНЕ ДОКТРИНЕ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Руска нуклеарна доктрина мењана је неколико пута како би се прилагодила геополитичким и безбедносним изазовима, а кључне промене догодиле су се у неколико фаза.

Током Хладног рата, совјетска нуклеарна стратегија била је усмерена на одвраћање Запада и одржавање паритета са Сједињеним Америчким Државама. Доктрина се темељила на концепту масовног узвратног напада у случају нуклеарног напада на Совјетски Савез (Vukadinović 2004, 97–98).

Након распада Совјетског Савеза, Руска Федерација је 1993. године донела нову војну доктрину (Указ Президента Российской Федерации 1993). Кључна промена била је одустајање од политике нуклеарног ненапада, као првог и увођење могућности превентивног нуклеарног удара у екстремним случајевима када је угрожена национална безбедност. Разлози за ову промену укључивали су: слабљење конвенционалних војних снага и ширење НАТО-а на исток.

Доласком на власт В. В. Путина, Руска Федерација је додатно нагласила нуклеарно одвраћање. Доктрина из 2000. године поново је потврдила могућност коришћења нуклеарног оружја као одговора на конвенционалне нападе који прете опстанку државе. Ово је било одговор на растући осећај несигурности због: НАТО интервенције на Балкану, перцепције да Запад покушава ослабити Руску Федерацију (Указ Президента Российской Федерации 2000).

Доктрина из 2010. године потврдила је став да Руска Федерација може користити нуклеарно оружје не само као одговор на нуклеарни напад, већ и на масовни конвенционални напад који угрожава државни опстанак. Уведена је стратегија ескалације ради деескалације, што значи да би ограничена употреба нуклеарног оружја могла зауставити већи сукоб (Указ Президента Российской Федерации 2010).

Руска Федерација је 2020. године објавила документ који прецизира околности под којима би користила нуклеарно оружје, укључујући: нуклеарни или конвенционални напад који прети опстанку државе, напад на критичну инфраструктуру, претње стратешким нуклеарним снагама. Управо те промене биле су одговор на: модернизацију америчког нуклеарног арсенала, развој нових војних технологија попут хиперсоничног оружја, напетости

у Украјини и на границама НАТО-а (Указ Президента Российской Федерации 2020). Описане промене у руској нуклеарној доктрини су одражавале прилагођавање на нове безбедносне претње и технологије. Основна стратегија остаје одвраћање, али уз мањи праг за превентивну употребу нуклеарног оружја.

Почетак сукоба у Украјини у фебруару 2022. године довео је до највеће европске кризе од Другог светског рата. Запад је пружио војну, финансијску и обавештајну подршку Украјини, што је Руска Федерација доживела као директну претњу. У овом периоду, тензије између Руске Федерације и НАТО-а ескалирале су до нивоа какав није виђен од Хладног рата. У складу са новим безбедносним претњама и околностима у којима се Руска Федерација нашла приступило се променама у нуклеарној доктрини. Ово је основни јавни документ у области употребе нуклеарног оружја (НО). Званични назив је „Основи државне политике Руске Федерације у области нуклеарног одвраћања”. Заједно са војном доктрином, он одражава званичне ставове руског руководства о суштини нуклеарног одвраћања, главним претњама безбедности Руске Федерације и условима за употребу нуклеарног арсенала земље. Тренутна верзија је усвојена и ступила је на снагу 19. новембра 2024. године (Указ Президента Российской Федерации 2024). Кључне промене односе се на проширење критеријума за употребу нуклеарног оружја. Нуклеарно оружје се сада може користити, не само као одговор на нуклеарни напад Руске Федерације, већ и на конвенционалне нападе који угрожавају виталне интересе Руске Федерације. То укључује нападе на стратешке циљеве попут војне инфраструктуре или критичних комуникационих система. Такође, може да се користи и као одговор на индиректне претње. У доктрину је уведен појам „непосредне егзистенцијалне претње” која може укључивати и индиректне акције Запада, попут санкција или испоруке напредног наоружања Украјини. Основни циљеви измена су, пре свега, одвраћање Запада, јер Руска Федерација је желела да покаже да ће и даље одлучно бранити своје интересе. Такође, један од циљева је био и одржавање унутрашње кохезије, односно ове измене су биле део шире стратегије да се грађанима Руске Федерације демонстрира одлучност државе у суочавању са спољним изазовима.

Руска Федерација је правовремено уочила потребу да додатно редефинише услове за нуклеарно одвраћање и употребу

нуклеарног оружја. Наведена доктрина се заснива на неколико кључних докумената, укључујући Војну доктрину Руске Федерације и Основе државне политике Руске Федерације у области нуклеарног одвраћања. Основни принципи су *одвраћање* – главна улога руског нуклеарног арсенала је да одврати потенцијалне противнике од напада на Руску Федерацију и њене савезнике и *дефанзивна природа* – нуклеарна доктрина се званично описује као дефанзивна. Циљ је очување суверенитета, територијалног интегритета и националне безбедности. Руска нуклеарна доктрина дефинише политику употребе нуклеарног оружја и услове под којима би Руска Федерација могла да га употреби. Кључне промене у доктрини односе се, пре свега, на смањење прага за употребу нуклеарног оружја, тј. нуклеарно оружје може се користити као одговор на конвенционалне нападе који угрожавају суверенитет или територијални интегритет Руске Федерације и њених савезника. Проширен је појам „егзистенцијалне претње” на ситуације у којима би непријатељске акције, чак и нуклеарне, могле дестабилизovati руску државу (дефинисано је нуклеарно одвраћање у случају „агресије на Русију од стране било које нуклеарне државе, али уз учешће или подршку нуклеарне државе”). Додавањем нових сценарија за превентивни удар, доктрина сада укључује могућност превентивног нуклеарног удара у случају детекције припрема за масовни напад на руске кључне војне или цивилне објекте. Заштита регионалних савезника, Руска Федерација је формализовала одбрану савезника, посебно Белорусије, укључујући могућност нуклеарног одговора на нападе на њихове територије. Циљ најновије ажуриране доктрине је, ескалација ради деескалације, односно стратегија да се ограниченом употребом нуклеарног оружја присили непријатељ на преговоре. Најновијим променама Руска Федерација је послала поруку НАТО-у и Западу, да ће свака ескалација, укључујући испоруку софистицираног наоружања Украјини, имати озбиљне последице. Према мишљењу Симикића, одлука САД-а да Украјини омогући коришћење ракета дугог домета, попут „АТАСМС”, које могу погодити циљеве унутар Руске Федерације, била је кључни фактор за ревизију руске доктрине (Simikić 2024, 63–70).⁶ Такође,

⁶ Ревидирана нуклеарна стратегија Руске Федерације усвојена је 19. новембра 2024. године, као својеврсни одговор на раније дату дозволу САД Украјини да може ракетама средњег домета гађати дубину руске територије.

жели се постићи и унутрашња стабилност, учвршћивање подршке домаћег становништва кроз наглашавање спремности за одбрану државних интереса.

ЗАКЉУЧАК

Управо један од највећих безбедносних изазова за Руску Федерацију у XX и XXI веку било је константно ширење НАТО ка њеним границама и гомилање све већег борбеног потенцијала који је приморао Руску Федерацију да временом ревидира и обликује свој приступ стратешком одвраћању. Стратешко одвраћање, у смислу који користи руска војна теорија, сада предвиђа интеграцију невојних и војних мера за обликовање доношења одлука противника. Концепт стратешког одвраћања интегрише државне невојне инструменте националне моћи и специфичне војне способности које су „стратешке” због очекиваних ефеката када се користе у сврху одвраћања. Према руском становишту, стратешко одвраћање је концепт који је прилагодљив, јер се може применити на управљање непредвиђеним ситуацијама, у распону од локалних ратова са једном државом, преко регионалних сукоба против коалиција, до ратова великих размјера против глобалних сила са нуклеарним оружјем.

Свакако да је само обликовање стратешког одвраћања Руске Федерације пролазио кроз разне фазе зависно од физиономије претњи које препознаје у својим стратешким анализама и да је то обликовање један непрекидан процес. Чини се да су сами изазови у стратегијама одвраћања Руске Федерације бивали све већи и компликованији након завршетка Хладног рата и да су постојали периоди који нису били нимало популарни за сам опстанак државе и нације.

Огромни притисак Запада и увлачење Украјине у прокси сукоб са Руском Федерацијом те спровођење ракетних напада у дубину руске територије имало је за последицу да Руска Федерација приступи ревидирању и своје нуклеарне доктрине. Анализирајући предметну доктрину можемо закључити да би Руска Федерација употребила нуклеарно оружје уколико би се суочила са поразом који би угрозио постојање саме државе, односно њених савезника. Руска Федерација је променом приступа стратешком одвраћању, а посебно кроз ревидирање нуклеарне доктрине послала поруку

остатку света да из било ког сукоба неће изаћи поражена ни по коју цену. Такође, свет се уверио да би сваки нови сукоб са Руском Федерацијом, узимајући њен приступ претњама виталним интересима, имао скупу цену за сваког противника.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Adamsky, Dmitry. 2015. "Cross-Domain Coercion: The Current Russian Art of Strategy." *Institut français des relations internationales Security Studies Center*. <http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp54adamsky.pdf>.
- Adamsky, Dmitry. 2019. *Russian nuclear orthodoxy*. Stanford University Press.
- Aljazeera. 2023. „Šta je Novi START, sporazum SAD-a i Rusije koji je Putin suspendirao.“ <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2023/2/21/sta-je-novi-start-sporazum-sad-a-i-rusije-koji-je-putin-suspendovao>.
- Arkadij, Vitaljevič Nedelin, Vladimir Ivanovič Levšin and Mihail Evgenjevič Sosnovski. 1999. "On the Use of Nuclear Weapons for the De-Escalation of Military Conflict." *VoyennayaMysl*.
- Ball, Jordan. 2022. "Escalate to De-Escalate: Russia's Nuclear Deterrence Strategy." *Global Security Review*. <https://globalsecurityreview.com/nuclear-deescalation-russias-deterrence-strategy>.
- Bogdanov, Anatoljevič Sergej, and Sergej Grigorjevič Čekinov. 2012. "Strategic Deterrence and Russian National Security in the Contemporary Era." *VoyennayaMysl* 3.
- Borger, Julian. 2018. "US Nato envoy's threat to Russia: stop developing missile or we'll take it out." *Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/02/us-ambassador-nato-russia-kay-bailey-hutchison>.
- Bruusgaard, Ven Kristin. 2016. "Russian Strategic Deterrence." *Survival* 58 (4): 7–26. doi: 10.1080/00396338.2016.1207945.
- Charap, Samuel. 2015. "The Ghost of Hybrid War." *Survival* 57 (6): 51–58. doi: 10.1080/00396338.2015.1116147.
- Driver, Darrell W. 2019. "Deterrence in Eastern Europe in Theory and Practice." *The Quarterly Journal* 18 (1–2): 11–24.
- Giles, Keir. 2022. "Myths and Misconceptions around Russian Military Intent - Myth 9: Russian Nuclear Strategy Is Best Described

- as ‘Escalate to De-Escalate.’ *Chatham House*. <https://www.chathamhouse.org/2022/07/myths-and-misconceptions-around-russian-military-intent/myth-9-russian-nuclear-strategy>.
- Hines, G. John, Ellis M. Mishulovich and John F. Shull. 1995. “Soviet Intentions 1965–1985: An Analytical Comparison of U.S.–Soviet Assessments During the Cold War.” *BDM*. http://nsarchive.gwu.edu/nukevault/ebb285/doc02_I_front_matter.pdf.
- Joint Chiefs of Staff*. 2018. “Description of the National Military Strategy.” https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/UNCLASS_2018_National_Military_Strategy_Description.pdf.
- Khamzatov, Maro, and Baluyevskiy Yuriy. 2014. “Globalizatsiyaivoyen noyedelo.” *Nezavisimoye Voyennoye Obozrenie*. http://nvo.ng.ru/concepts/2014-08-08/1_globalisation.html.
- Krejdin, Viktorovič Sergej, Andrej Andrejevič Protasov and Sergej Jurjevič Yegorov. 2009. “Sistemy upravleniya voiskami (silami) kak instrument strategicheskogo sderzhivaniya.” *Voyennaya Mysl*.
- Kroenig, Matthew. 2018. *The Logic of American Nuclear Strategy: Why Strategic Superiority Matters*. Oxford: Oxford University Press.
- Lanoszka, Alexander. 2016. “Russian Hybrid Warfare and Extended Deterrence in Eastern Europe.” *International Affairs* 92 (1): 175–195.
- Lunn, Simon, and Nicholas Williams. 2019. “The Demise of the INF Treaty: What Are the Consequences for NATO.” *European Leadership Network*. <https://www.europeanleadershipnetwork.org/policy-brief/the-demise-of-the-inf-treaty-what-are-the-consequences-for-nato/>.
- Matvichuk, Vasiljevič Vladimir, and Aleksandar Leonidovič Khryapin. 2010. “Sistema strategicheskogo sderzhivaniya v novikh uslovyakh.” *Voyennaya Mysl* 1.
- Military-Encyclopaedic Dictionary of the Russian Ministry of Defense*. n.d. <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details.htm?id=14206@morfDictionary>.
- Ministarstvo odbrane Ruske Federacije*. 2014. “Vojna doktrina Ruske Federacije.”
- Pengelly, Martin. 2018. “Trump says US will withdraw from nuclear arms treaty with Russia.” <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/20/trump-us-nuclear-arms-treaty-russia>.

- Pikler, Džefri V. 2023. "Sovremennaya sistema sderzhivaniya – Voyna XXI veka trebuet sistemy sderzhivaniya XXI veka." *Wild Blue Yonder*: Air University
- Poletayev, Ivanovič Viktor, and Alferov Vladimirovič Valerij. 2015. "O neyadernom sderzhivanii, ego roli i meste v sisteme strategicheskogo sderzhivaniya." *VoennaiaMysl*.
- President of the Russian Federation. 2010. "Military Doctrine of the Russian Federation." Section 27 point 6. <http://rg.ru/2010/02/10/doktrina-dok.html>.
- President of the Russian Federation. 2014. "National Security Strategy." *Russian Military Doctrine*. Section IV point 34.
- Reif, Kingston. 2020. "New START at a Glance Fact Sheets & Briefs." *Arms Control Association*. <https://www.armscontrol.org/factsheets/NewSTART>.
- Rojansky, Matthew. 2013. "Russia and Strategic Stability." In *Strategic Stability: Contending Interpretations*. eds. Elbridge A. Colby and Michael S. Gerson 295–342. Carlisle: US Army War College.
- Russian Federation Ministry of Defense. 2015. "Military-Encyclopedic Dictionary." <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia.htm>.
- Sagan, Scott D., and Kenneth Waltz. 2002. *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed*. New York: W. W. Norton and Co.
- Sanger, David E., and William Broad J. 2019. "U.S. to Tell Russia It Is Leaving Landmark I.N.F. Treaty." *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018/10/19/us/politics/russia-nuclear-arms-treaty-trump-administration.html>.
- Simikić, Siniša. 2024. „Nuklearna doktrina Rusije-odvraćanje za 21.vek.“ *Politeia* 14 (28): 63–70. doi: 10.5937/politeia0-55913.
- Sivkov, Konstantin. 2015. "Khaltura v otvetnavyzovy." *Voyenno-PromyshlennyiKur'er* 4. <http://vpk-news.ru/articles/23673>.
- Sobolevskii, Vladimir, Andrey Protasov and Vadim Sukhorutchenko. 20214. "Planning for the Use of Strategic Weapons." *VoyennayaMysl* 7: 9–27.
- Sokov, Nikolai. 1999. "Russia's 2000 Military Doctrine." *Nuclear Threat Initiative*. <https://www.nti.org/analysis/articles/russias-2000-military-doctrine/>.
- The Department of Defense. 2018. "Summary of the National Defense Strategy of The United States of America." <https://dod.defense.gov/portals/1/documents/pubs/2018-national-defense-strategy-summary.pdf>.

- Trofimenko, Henry. 1980. "Changing Attitudes Toward Deterrence." *ACIS Working Paper Center for International and Strategic Affairs*. Los Angeles: University of California.
- Vukadinović, Radovan. 2004. *Međunarodni politički odnosi*. Zagreb: Politička kultura.
- Евгеньевич, Стерлин Андрей, Протасов Андрей Андреевич, Крейдин Сергей Викторович. 2019. „Современные трансформации концепций и силовых инструментов стратегического сдерживания.“ *Военная мысль* 8. <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-transformatsii-kontseptsiy-i-silovyh-instrumentov-strategicheskogo-sderzhivaniya>.
- Эрнстовна, Исаева Ирина, и Скуридин Александр Сергеевич. 2017. „Актуальные вопросы стратегического сдерживания в военной сфере. *Бюллетень науки и практики*.” 10 (23) <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-voprosy-strategicheskogo-sderzhivaniya-v-voennoy-sfere>.
- Подберезкин Иванович Алексеј. 2016. „Стратегия национальной безопасности России в XXI веке.”
- Путин, Владимир. 2016. „Послание Президента Федеральному Собранию.“ 1. декабря 2016. <http://kremlin.ru/>.
- Савельев, Александр. 2008. „Стратегические отношения России и США.” *Международная жизнь* 11. <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1600>.
- Сергејевич, Семченков Андреј. 2016. Предотвращение войн: советский опыт//Дискурс-Пи. 2016. №1;
- Указ Президента Российской Федерации*. 1993. „№ 1833 Об Основных положениях военной доктрины Российской Федерации от 2.11.1993.”
- Указ Президента РФ*. 2000. „N 706 Об утверждении Военной доктрины Российской Федерации от 21.4.2000.”
- Указ Президента РФ*. 2010. „N 146 О Военной доктрине Российской Федерации от 5.2.2010.”
- Указ Президента Российской Федерации*. 2020. „№ 355. Об Основах государственной политики Российской Федерации в области ядерного сдерживания от 2.6.2020.”
- Указ Президента Российской Федерации*. 2024. „№ 991 Об утверждении Основ государственной политики Российской Федерации в области ядерного сдерживания от 19.11.2024.”

Natalija Radivojević Kovačević*

*Faculty of Law, University of Belgrade and Ministry of Defence,
Defence Policy Sector*

Hatidža Beriša**

Ministry of Defence, University of Defence

Srdan Zgonjanin***

Ministry of Defence, University of Defence

EVOLUTION OF THE RUSSIAN CONCEPT OF STRATEGIC DETERRENCE

Resume

This article explores the evolution of Russia's strategic deterrence concept from the Cold War era to the current conflict in Ukraine. The primary goal is to analyse how Russia's nuclear and military doctrines have transformed and how deterrence has become a multidimensional instrument of national security. By applying content and comparative analysis methods, the paper contrasts the Russian approach with the Western (primarily American) paradigm. The findings reveal that Russia's deterrence model has expanded significantly, incorporating not only nuclear and conventional capabilities, but also cyber, economic, and ideological tools. The study concludes that deterrence in the Russian context surpasses traditional defensive purposes and becomes an active element of power projection in a complex global security environment.

Keywords: strategic deterrence, nuclear weapons, Russian military doctrine, Russian Federation, contemporary conflict, United States, geopolitics.

* E-mail address: radivojevic.natalija@yahoo.com.

** E-mail address: hatidza.berisa@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0002-9432-5273.

*** E-mail address: srdjanzgonjanin007@gmail.com.

**** Овај рад је примљен 28. јануара 2026. године, а прихваћен на састанку Редакције 22. марта 2026. године.